

KURDZIAŁEK MARIAN – filozof, historyk filozofii, ur. 12 VIII 1920 w Bobrownikach nad Wieprzem, zm. 3 I 1997 w Lublinie.

Uczył się w Wyższym Gimnazjum Biskupim w Siedlcach (1933–1937) oraz w Klasycznym Liceum Biskupim (1937–1939), gdzie uzyskał maturę i w 1939 wstąpił do Wyższego Seminarium Duchownego w Janowie Podlaskim. Na skutek wybuchu wojny studia rozpoczął dopiero w 1941 w Wyższym Seminarium Duchownym w Siedlcach; tam w 1946 przyjął święcenia kapłańskie. Na dalsze studia został wysłany na nowo utworzony Wydział Filozofii Chrześcijańskiej KUL. Magisterium w zakresie historii filozofii, na podstawie pracy *Czy Arystoteles głosił nieśmiertelność duszy ludzkiej*, uzyskał 28 VI 1948 jako pierwszy na wydziale filozoficznym KUL. Wkrótce rozpoczął w Krakowie badania nad filozofią średniowieczną pod kierunkiem wybitnego mediewisty prof. A. Birkenmajera, dyrektora BJ. Stopień doktora filozofii uzyskał na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej KUL w 1950 na podstawie rozprawy *Gilbert Anglik i dygresje psychologiczne w jego „Compendium medicinae”*.

W latach 1950–1953 wykładał filozofię w Seminarium Duchownym w Siedlcach, pełniąc równocześnie obowiązki starszego asystenta na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej KUL w Katedrze Historii Filozofii kierowanej przez S. Swieżawskiego. W latach 1957–1990 był kierownikiem Katedry Historii Filozofii Starożytnej i Wczesnego Średniowiecza (od 1977 nosi nazwę Katedra Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej). W latach 1958–1960 w Albertus Magnus Instytut w Bonn przygotowywał edycję krytyczną tzw. *Quaternuli* Dawida z Dinant, która stała się podstawą do przeprowadzenia przewodu habilitacyjnego (1961) i uzyskania tytułu docenta, nadanego przez Radę Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej KUL w 1963; stopień prof. nadzwyczajnego w zakresie historii filozofii starożytnej i średniowiecznej uzyskał w 1970. W 1963 została opublikowana krytyczna edycja tekstów Dawida z Dinant pt. *Davidis de Dinanto Quaternulorum fragmenta* (SMed 3 (1963), V–107). Publikacja ta była znaczącym wydarzeniem naukowym w europejskiej mediewistyce. Udostępnione w niej zostały po raz pierwszy frg. pism potępionego XII-wiecznego panteisty Dawida z Dinant, reprezentującego heterodoksalny arystotelizm.

Na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej KUL pracował K. 40 lat, prowadząc kursoryczne i monograficzne wykłady z historii filozofii, proseminaria i seminaria, na których powstawały prace edytorskie i interpretacyjne; wykształcił kadre mediewistów, z których wielu pracuje naukowo (R. Andrzejewski, S. Bafia, J. Bagińska-Judycka, A. Kijewska, R. Majeran, W. Sajdek, H. Tomasik, S. Wielgus, K. Wójcik, E. I. Zieliński, M. Zięba). Prowadził wykłady również w ATK (w 1965), a także na uniwersytetach w Niemczech, Belgii i Holandii.

Pełnił różne funkcje administracyjne: był prodziekanem Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej (1957–1958 i 1964–1966) oraz dziekanem (1975–1976). Wystąpił jako promotor doktoratu h.c. przyznanego w 1976 W. Tatarkiewiczowi. Był członkiem wielu komisji, kierownikiem Międzywydziałowego Zakładu Historii Kultury w Średniowieczu (1974–1985), członkiem komitetów redakcyjnych czasopism naukowych: „Studia Mediewistyczne” (PAN), „Collectanea Theologica” (ATK), „Roczniki Filozoficzne” (KUL), członkiem Tow. Naukowego KUL, Lubelskiego Tow. Naukowego, Société Internationale pour l'Étude de la Philosophie Médiévale, Cusanus Gesellschaft, Vereinigung zur Förderung der Cusanus-Forschung. Współpracował z *Encyklopedią katolicką*, do której napisał wiele haseł.

Ważniejsze artykuły K.: *A propos des recherches concernant l'auteur de l'opuscule appelé Quaestiones Nicolai Peripatetici* (MPhP 10 (1961), 46–49); *Gilbertus Anglicus und die psychologischen Erörterungen in seinen Compendium Medicinae* (Sudhoffs Archiv für Geschichte der Medizin und der Naturwissenschaften 47 (1963) z. 2, 106–112); *Arystotelizm – najtrudniejsza z „dróg” świętego Tomasza z Akwinu* (w: *Pastori et magistro*, Lb 1966, 361–376); *David von Dinant und die Anfänge der mittelalterlichen Naturphilosophie* (w: *La filosofia della natura nel Medioevo*, Mi 1966, 407–416); *Udział ks. Konstantego Michalskiego i Aleksandra Birkenmajera w odkrywaniu filozofii średniowiecznej* (SPCh 2 (1966) z. 1, 83–104); *O niektórych przejawach racjonalizmu w myśli filozoficzno-teologicznej XII wieku* (SPCh 3 (1967) z. 2, 49–71); *Koncepcje człowieka jako mikrokosmosu* (BCz II 109–125); *„Theologiae philosophantes”* (RF 17 (1969) z. 1, 5–17); *Der Mensch als Abbild des Kosmos* (w: *Der Begriff der Repraesentatio im Mittelalter*, B 1971, 35–75); *Średniowieczne doktryny o człowieku jako obrazie świata*, RF 19 (1971) z. 1, 5–

39); *Filozofia i Pismo św. jako drogi do najwyższego dobra człowieka według Piotra Abelarda Dialogus inter Philosophum, Judaeum et Christianum* (w: *Z zagadnień kultury chrześcijańskiej*, Lb 1973, 297–308); *Rola tradycji chrześcijańskiej w „przewrocie kopernikańskim”* (ZNKUL 16 (1973) z. 1, 3–17); *Średniowieczne stanowiska wobec tezy „Ziemia jest jedną z planet”* (w: *Mikołaj Kopernik*, Lb 1973, 57–100); *Udział niektórych trzynastowiecznych lekarzy i przyrodników w recepcji filozoficznych pism Awicenny i Awerroesa* (SPCh 9 (1973) z. 2, 5–19); *Możliwość obrotowego ruchu Ziemi w ujęciu świętego Tomasza z Akwinu* (RF 22 (1974) z. 1, 55–72); *Die ersten Auswirkungen Avicennas’ Liber De anima seu sextus De naturalibus und Averroes’ Metaphysik auf die Lateiner* (w: *Actas del V Congreso Internacional de Filosofia Medieval*, Ma 1979, II 897–904); *Mistrz Eckhart i jego paryskie „Kazanie na dzień św. Augustyna”* (RF 27 (1979) z. 1, 169–181); *Wielkość św. Alberta z Lauingen, zwanego także Albertem Wielkim* (RF 30 (1982) z. 1, 5–32); *Dwie starożytne koncepcje sprawiedliwości* (Ethos 1 (1988) z. 2–3, 162–170); *Św. Augustyn jako przedstawiciel filozofii chrześcijańskiej* (Vox Patrum 8 (1988) z. 14, 317–331); *Wokół Arystotelesowskiego określenia filozofii pierwszej jako teologii* (RF 39–40 (1991–1992) z. 1, 57–64); *Jaką rolę pełniła filozofia w różnych epokach historycznych* (Ethos 9 (1996) z. 3–4, 81–105). Wybór artykułów K. wydano pt. *Średniowiecze w poszukiwaniu równowagi między arystotelizmem a platonizmem* (Lb 1996).

OBSZAR BADAŃ. Zainteresowania naukowe K. obejmowały głównie filozofię średniowieczną, uprawianą w powiązaniu z systemami Platona i Arystotelesa oraz ich recepcją w średniowieczu przez wielkich myślicieli starożytności chrześcijańskiej – Boecjusza i św. Augustyna z Hippony (*Średniowiecze w poszukiwaniu równowagi między arystotelizmem a platonizmem*). W jego studiach w centrum uwagi znalazła się postać Boecjusza jako głównego kontynuatora Augustyńskiego ideału *doctrina christiana* – ideału łączącego w harmonijną całość wiarę i rozum, racjonalne dociekanie i autorytet, filozofię i teologię. W artykule *Jedność filozofii i teologii* (w: tamże, 147–168) K. pokazał platońsko-arystotelesowskie korzenie takiego podejścia do problematyki teologiczno-filozoficznej oraz jej zakorzenienie w myśli patrystycznej.

W kręgu zainteresowań K. był również panteizm filozofów z Chartres, który wysunął się na plan pierwszy przy wyd. kryt. tekstu *Quaternuli* Dawida z Dinant i usiłowaniem wyjaśnienia ideowego powinowactwa poglądów ich autora oraz Amalryka z Bène z poglądami Teodoryka z Chartres, Bernarda z Chartres, Clarenbalda z Arras.

DZIEDZINY BADAŃ. Obok badań z zakresu historii metafizyki K. podejmował problematykę filozofii przyrody i antropologii, głównie z okresu wczesnego średniowiecza.

Jako historyk filozofii K. rozpoczął od badań filozoficznych poglądów zawartych w dziełach przyrodników i lekarzy, podkreślając ich pionierską rolę w recepcji arystotelizmu na początku XIII w.; przyrodnicy właśnie, kierując się zasadą Galena, że lekarz powinien być także filozofem, sięgnęli do arystotelesowskich *libri naturales*. Studia nad myślą przyrodników przełomu XII i XIII w. stanowiły pomost ku zainteresowaniom ściśle antropologicznym, które zaowocowały klasyczną już w pol. mediewistyce pracą *Średniowieczne doktryny o człowieku jako mikrokosmosie* (RF 19 (1971) z. 1, 5–39).

W antropologii zajmował się K. zagadnieniami związanymi z koncepcją człowieka jako mikrokosmosu. Śledząc platońskie źródła średniowiecznych doktryn człowieka („*homo est omnis creatura*”), wyróżnił w platońskiej doktrynie kilka wątków: a) wątek kosmologiczny (ciało ludzkie jest mikrokosmozem, ponieważ zostało zbudowane z tych samych co wszechświat elementów i najdokładniej odzwierciedla geometryczne kształty i proporcje świata); b) wątek psychologiczny (mikrokosmozem jest dusza ludzka, bo ona na wzór duszy świata jest harmonijnym zespoleniem przeciwstawnych ogniw bytu); c) wątek dynamiczno-organologiczny (człowiek jako istota złożona z duszy i ciała odzwierciedla organizm świata i jego działanie); d) wątek społeczno-polityczny (mikrokosmozem jest państwo, o ile jego ustroj odzwierciedla strukturę świata). Plotyn rozwinął przede wszystkim platoński wątek dynamiczno-organologiczny i nadał mu sens „kosmogenetyczny”: dusza tworzy siebie i organizuje ciało – „własne zwierzę”. U autorów średniowiecznych (w odmiennym kontekście) znalazły się wszystkie wątki platońskiej i neoplatońskiej wizji człowieka jako odbicia kosmosu. K. śledził koleje przeobrażeń tych motywów, głównie u XII-wiecznych autorów związanych ze szkołą w Chartres. Pokazał jednak, że wątek neoplatoński

obecny był w całym średniowieczu: od Jana Szkota Eriugeny zaczynając, a na Mikołaju z Kuzy kończąc. Wyróżnił 2 typy średniowiecznego mikrokosmosu: jeden nazwał mikrokosmizmem przyrodniczo-filozoficznym (świat jest obrazem Boga i gigantycznym bratem człowieka), a drugi mikrokosmizmem teologicznym, wskazując na dwie jego odmiany: psychologiczno-teologiczną (tylko dusza jest podobieństwem wszystkiego, bo tylko ona jest obrazem Boga) i ascetyczno-teologiczną (kładącą nacisk – w nawiązaniu do cynicko-stoickiego moralizmu – na działanie człowieka, który w swoim postępowaniu ma odzwierciedlać ład i porządek kosmosu).

Godne uwagi jest także spostrzeżenie K., że do platońsko-neoplatońskich wątków mikrokosmicznych odwoływali się głównie zwolennicy symbolicznej interpretacji świata i człowieka. Nie musieli się natomiast odwoływać do niego chrześcijańscy arystotelicy, którzy nie potrzebowali tą drogą podkreślać godności ciała ludzkiego, ponieważ jego wartość aż nadto uzasadnia fakt, że ciało wraz z duszą (materia i forma) współtworzą człowieka. Stąd określenie człowieka jako mikrokosmosu traktowali jako zwykłą metaforę.

ODNIESIENIE DO MISTRZÓW ŚREDNIOWIECZNYCH. Z wielkich mistrzów średniowiecznych K. cenił Alberta Wielkiego i Tomasza z Akwinu. Z dziełem Alberta wiązała go praca nad wyd. *Quaternuli* Dawida z Dinant (Kolończyk przez wiele wieków był niemal jedynym informatorem o doktrynie Dawida); Albert Wielki odegrał również decydującą rolę w przyswojeniu arystotelizmu przez myśl chrześcijańską i powszechnie został uznany za twórcę arystotelizmu chrześcijańskiego. K. wskazał na eklektyzm filozoficzny poglądów Alberta Wielkiego, zastanawiając się jednocześnie, skąd się ten eklektyzm brał. Albert w swoich parafrazach wielokrotnie zastrzegł, że niczego nie mówi od siebie, lecz wiernie odtwarza myśl Stagiryty. Tę deklarowaną postawę egzegetyczną da się w pełni zrozumieć dopiero wtedy, gdy się odkryje główny motyw skłaniający Alberta do jej przyjęcia. Motywem tym – zdaniem K. – była chęć przekonania hierarchów Kościoła, paryskich teologów oraz zakonnych współbraci, że doktryna perypatetycka w niczym nie podważa wiary, lecz wręcz przeciwnie – może być dla niej wielorako przydatna, pod warunkiem wszakże, że zostanie odczytana poprawnie, a nie tak, jak to robili awerroiści łac., a wcześniej Dawid z Dinant.

Biorąc pod uwagę ten motyw, K. przeciwstawił się dzieleniu spuścizny Alberta Wielkiego na niesamodzielne parafrazy i samodzielne dzieła własne, w obydwu bowiem zawarta jest próba uzgodnienia nauki, filozofii i teologii perypatetyckiej z myślą chrześcijańską.

K. był znawcą filozofii Akwinaty (swoje wykłady na KUL w 1952 rozpoczął od „Wstępu do filozofii św. Tomasza z Akwinu”). Od początku uczestniczył w kształtowaniu lubelskiej szkoły filozoficznej, gdzie w budowaniu systemu realistycznej metafizyki współuczestniczy historia filozofii i metodologia. K. uważał, że wielkość Tomasza z Akwinu polegała na umiejętności i odwadze oddzielenia arystotelizmu od wszystkich historycznych form tego kierunku: od aleksandryzmu, awicennizmu, awerroizmu, od niekonsekwentnego arystotelizmu wielu wybitnych augustynistów, a nawet Alberta Wielkiego. Akwinata odwołał się do Arystotelesa, ponieważ uznał, że poglądy Stagiryty i perypatetyków najlepiej odzwierciedlają prawdę o rzeczach, a przecież „celem studium filozofii – pisał – nie jest dowiedzenie się tego, co myśleli inni, lecz poznanie, jak się przedstawia prawda o rzeczach” (*De coelo et mundo*, 1, 22 (228)).

Zainteresowanie K. dziełem M. Kopernika (z okazji obchodów pięćsetnej rocznicy urodzin astronoma) było kontynuacją badań Birkenmajera. Zdaniem K., wielkość Kopernika jawi się najwyraźniej na tle niepowodzeń przedsięwzięć wcześniejszych autorów, ponieważ w jego doktrynie nie ma takich elementów, których by oni także nie znali. K. szczegółowo omówił stanowiska wybitnych teologów i filozofów XIII w. wobec pitagorejskiej tezy, że Ziemia jest jedną z gwiazd; np. Dawid z Dinant, idąc za pitagorejczykami, dowartościował Ziemię przez obniżenie wartości arystotelesowskiego Nieba, ponieważ ukazanie, że Niebo ma tę samą co Ziemia materię, odpowiadało jego monistycznej teorii bytu. W średniowieczu dostrzegano także możliwość ruchu Ziemi, ale wszystkie dyskusje na ten temat toczyły się w ramach arystotelesowskiej fizyki; argumentom ściśle astronomicznym przypisywano minimalną rolę. Trzeba było pracy pokoleń i geniuszu Kopernika, żeby to zmienić.

K. jako kontynuator wielkich mistrzów – M. Grabmanna i B. Gejera oraz K. Michalskiego i A. Birkenmajera jest współtwórcą pol. mediewistyki.

Metoda badań historycznofilozoficznych K. polegała na wiernym odczytaniu i analizie tekstu filozoficznego oraz próbie rekonstrukcji zawartych w nim myśli.

M. Gogacz, *Z dziejów filozofii na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim (1918–1966)*, RF 16 (1968) z. 1, 177–190; A. B. Stępień, *Filozofia na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, 1918–1968*, Znak 20 (1968), 1195–1213; K. Wójcik, *Zarys dziejów historii filozofii na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim*, RF 17 (1969) z. 1, 171–208; *Księga Jubileuszowa 50-lecia Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, Lb 1969; K. Wójcik, *30-lecie Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, Biuletyn Informacyjny KUL 5 (1976) z. 2, 3–10; E. Zieliński, *Współtwórca polskiej mediewistyki*, RF 37–38 (1989–1990) z. 1, 5–26; A. B. Stępień [i in.], *Wydział Filozofii*, w: *Księga Pamiątkowa w 75-lecie Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, Lb 1994, 269–285; A. Kijewska, *Mistrz. Wspomnienie pośmiertne o śp. Ks. Prof. Marianie K.*, ZNKUL 40 (1997) z. 3–4, 241–246; S. Janeczek, *Filozofia na KUL-u. Nurty, osoby, idee*, Lb 1998; S. Wielgus, *Ks. Profesor Marian K. Wydawca średniowiecznych źródeł i współtwórca mediewistycznej szkoły edytorskiej w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim*, Studia Podlaskie (Siedlce) 13 (1998) z. 2, 113–131; S. Zabielski, *Poglądy filozoficzne Księdza Profesora Mariana K.*, tamże, 147–156; E. I. Zieliński, *Od nauki do mądrości. Krótka refleksja nad dziełem ks. Prof. Mariana K.*, tamże, 139–146; *Ks. prof. dr hab. Marian K.* (oprac. R. Majeran), w: *Księga Jubileuszowa na 50-lecie Wydziału Filozofii KUL*, Lb 2000, 127–158.

Kazimierz Wójcik, Edward I. Zieliński